

INSON ERKINLIGI HUQUQIY ASOSI-KONSTITUTSIYA

Chuboyeva Ozodaxon

NamDU yuridik fakul'teti katta o'qituvchisi

Abdullayev Dilshod

NamDU yuridik fakul'teti talabasi

Annotatsiya: *Maqolada inson va fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va burchlarini davlat asosiy qonunida qay darajada mustaxkamlanganligi masalasi, davlatimiz asosiy qomusini isloh etish va unda inson huquqlarining o'rni borasida so'z yuritildi.*

Kalit so'zlar: *Demokratiya, huquq, davlat, erkinlik, himoya qilish, jamiyat, kafolat, O'zbekiston, Konstitutsiya, mamlakat, islohot, qonunchilik, asos.*

Insoniyat rivojlangan dunyoda yashar ekan, hamisha erkinlik va o'z huquqlarini ta'minlanishiga intilib kelgan. Tarixda adolatli davlat haqida qarashlar bayon etilgan asarlar bisyor. Ayrim davlatlar tarixiy kurashlar natijasida mamlakatda inson huquqlarini himoyasini ta'minlovchi qonunlarga ega bo'lganlar. Jumladan, antik davlatlardagi 12 jadval qonuni, Angliyada "Erkinlik xartiyasi", Fransiyada "Inson va fuqarolarning huquq va erkinliklari Dekloratsiyasi" va boshqa shu kabi inson huquqlari bilan bog'liq qonunlarni misol keltirish mumkin.

Sohibqiron Amir Temur bobomizning «Qaerda qonun hukmronlik qilsa, o'sha yerda erkinlik bo'ladi», — degan o'giti sharqona huquqiy davlat qurishda asos bo'lib xizmat qiladi. Bu hikmat bugun ham o'ziga xos ma'no kasb etmoqda.

Tarixning yangi davri konstitutsionalizm davri bo'lib, davlatlarda inson huquqlarini ta'minlash vositasi ushbu normada aks etgan.

Hozirgi dunyoda inson huquqlari yetakchi o'rinni egallashi umume'tirof etilgan dalildir. Inson huquqlari masalasining har qanday sivilizatsiyalashgan, adolatli fuqarolik jamiyatini qurishdagi rolini kamaytirib bo'lmaydi.

Demokratik, huquqiy davlat qurishning bosh sharti asosiy huquq va erkinliklarni rag'batlantirish va himoya qilish hamda jamiyatda har bir insonning huquqlarini kafolatlashning haqiqiy tizimini yaratish hisoblanadi¹, deydi akademik A. Saidov.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi — jamiyat tayanchi va yurtimiz taraqqiyotining huquqiy kafolati, davlatimiz mustaqilligining yorqin ramzi, ko'p millatli xalqimiz xohish-irodasining qonuniy ifodasi hisoblanadi.

Buni mazkur hujjatning birinchi moddasidan to oxirgi moddasigacha inson huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlarini ta'minlash, vatan ravnaqi hamda jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilib kelayotgan umumbashariy g'oyalar singdirilganida ham ko'rish mumkin. Asosiy qonunimizda buyuk ne'matlar orasida eng ulug'i — "inson uchun" degan g'oya ilgari surilib, uni ulug'lash, uning erkin kamol topishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratish o'z

¹ Saidov A. X. Inson huquqlari umumiy nazariyasi. O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2012 й.-3

aksini topgan. Boshqacha aytganda, “fuqaro — jamiyat — davlat” o‘rtasidagi izchil hamkorlikning huquqiy yechimi asoslab berilgan.

Konstitutsiyani yaratishda uch ming yillik milliy davlatchilik tajribasiga tayanildi. Bugungi O‘zbekiston ajdodlarimiz, xalqimizning tarixiy an‘analari va uning mustaqil davlat haqidagi ko‘p asrlik orzusini mujassam etgan. Manfaatlrimiz va intilishlarimizdan kelib chiqqan holda, Asosiy Qonunimiz dunyoning 97 ta mamlakati to‘plagan ilg‘or konstitutsiyaviy tajribasini hisobga olib yaratilgan. Agar jahon konstitutsiyaviy rivojlanishi bilan bog‘lab ko‘rib chiqiladigan bo‘lsa, uni XX asrning oxirgi o‘n yilligidagi dunyoda qabul qilingan “Uchinchi avlod konstitutsiyalari” sirasiga kiritish mumkin.

Konstitutsiyamizning 30 dan ortiq moddalari bevosita inson huquqlari va erkinliklariga bag‘ishlangan, inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining deyarli barcha prinsipial qoidalarini o‘zida mujassamlantirgan.

O‘zbekiston Konstitutsiyasi mamlakatimizda inson huquq va erkinliklarini himoya qilish bilan bog‘liq islohotlar, ularning qonunchilik asoslarini yaratish va takomillashtirishning boshlang‘ich nuqtasi va asosi bo‘lib xizmat qilmoqda².

Biz o‘z izlanishlarimizda bir necha Osiyo davlatlari konstitutsiyalarini va g‘arb mamlakatlari konstitutsiyalarini o‘rganib chiqdik.

Konstitutsiyalardagi asosiy hususiyat inson huquqlariga berilgan e‘tibor hisoblanadi.

Ispaniya davlati konstitutsiyasi parlamentar respublika sifatida 1978 yilda konstitutsiya qabul qilgan. Ushbu konstitutsiya muqaddima va kirish qismidan keyin birinchi bo‘limda inson huquqlarini mustahkamlagan. Bo‘limdagi to‘rtta bobda to‘liq inson huquq va erkinliklari, burchlari bilan bog‘liq masalalar huquqiy asoslantirilgan.

Shvedsiya konstitutsiyasida 2 bo‘lim to‘la inson huquqlari va erkinliklarini mustahkamlagan.

Germaniya federativ respublikasi Konstitutsiyasida qisqa preambula qismidan keyin inson huquqlari va erkinliklariga keng o‘rin berilganligini kuzatish mumkin. Unda inson qadriyati daxlsizligini barcha xokimiyat organlari hurmat qilishi va muhofaza qilish majburiyat ekanligi belgilangan.

Osiyo mamlakatlari ham o‘z konstitutsiyalarida inson huquqlari, erkinliklari va burchlari borasida huquqiy normalar belgilagan.

Qirg‘iziston, Qozog‘iston, Tojikiston va Turkmaniston Respublikalari Konstitutsiyalari 2 –bo‘limidagi boblarda fuqarolarning huquqlari, erkinliklari va burchlari borasida keng huquqiy asoslar mustahkamlangan. Osiyo konstitutsiyalari umumiy jihatlari bir-biriga ancha yaqin.

Hozirgi kunda mamlakatimizda konstitutsiyaviy islohotlar olib borilmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev ta’kidlaganidek, Konstitutsiyani takomillashtirishda inson, uning hayoti, erkinligi, qadr-qimmat, daxlsiz huquqlari va manfaatlari masalasi asosiy o‘rinni egallashi lozim. Shu munosabat bilan, Inson huquqlari bo‘yicha O‘zbekiston Respublikasi Milliy markazi Konstitutsiyaning inson huquq va

² Обидов Р. Ўзбекистон Конституциясида инсон ҳуқуқлари қандай акс этган? <http://hudud24.uz/uzbekiston>. 15-06-2022

erkinliklariga bag'ishlangan normalarni takomillashtirish, ularni inson huquqlari bo'yicha xalqaro shartnomlar va O'zbekiston Respublikasining xalqaro majburiyatlariga muvofiqlashtirish hamda Konstitutsiyada aks ettirish bo'yicha o'zining bir qator takliflarini Konstitutsiyaviy komissiyaga yo'lladi.

Amaldagi Konstitutsiya xorijiy ilg'or tajriba hamda xalqaro standart va talablarga har tomonlama mos keladi. Lekin, undagi ba'zi normalarni takomillashtirish, bugungi kun talablariga moslashtirishni zamon taqozo etmoqda. Yuqoridagilardan kelib chiqib inson va fuqarolarning bir qator huquq va erkinliklari yanada kengroq ma'noda qo'llash bo'yicha takliflar berilmoqda.

Loyihada 18-moddani yangi birinchi va ikkinchi qismlar bilan to'ldirish taklif etilgan. Unda, "O'zbekiston Respublikasida barcha bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, tanasining rangi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, nogironligi, tug'ilgan joyi, yashash joyi, yoshi, e'tiqodi, shaxsi, ijtimoiy va xizmat mavqeyidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar" iborasi keltirilmoqda.

Kiritilayotgan taklifga ko'ra, 18-moddaning 3-qismini quyidagi tahrirda bayon etish maqchadga muvofiq, deb taklif berishmoqda, "O'zbekiston Respublikasida barcha bir xil huquq va erkinliklarga ega bo'lib, jinsi, irqi, tanasining rangi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, nogironligi, tug'ilgan joyi, yashash joyi, yoshi, e'tiqodi, shaxsi, ijtimoiy va xizmat mavqeyidan qat'i nazar, qonun oldida tengdirlar"³.

Berilayotgan takliflar kelajakda inson va fuqarolarning erkin yashashlarini ta'minlaydi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Саидов А. Х. Инсон ҳуқуқлари умумий назарияси. екистон Республикаси ИИВ Академияси, 2012 й.-3

2. Обидов Р. Ўзбекистон Конституциясида инсон ҳуқуқлари қандай акс этган? <http://hudud24.uz/uzbekiston>. 15-06-2022

3. Атовуллоев Рустам. Инсон ҳуқуқларини таъминлаш – Ўзбекистондаги конституциявий ислохотларнинг бош мезони. <http://insonhuquqlari.uz/uz/news>

4. Чубоева Озодахон. Янги Ўзбекистон – III ренесансида хотин-қизлар ижтимоий ҳимояси. a collection scientific works of the International scientific conference (15 May, 2022) - Copenhagen:2022. ISSUE 13 – 226 p. 94-99 бетлар.

5. Чубоева Озодахон. "O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIKNI TA'MINLASHNING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY ASOSLARI" PEDAGOGICAL SCIENCES AND TEACHING METHODS / 2022 – PART 10

6. Ozodaxon Chuboyeva Quvonchbekovna . The importance of "Kazilik adabi" in Abu Bakr Kasani's work " Badoi-us-sanoe". International Scientific Journal ISJ Theoretical& Applied Science Philadelphia, USA issue 01, volume 81 published January 30, 2020

³ Атовуллоев Рустам. Инсон ҳуқуқларини таъминлаш – Ўзбекистондаги конституциявий ислохотларнинг бош мезони. <http://insonhuquqlari.uz/uz/news>

7. Чубоева Озодахон. НИГИЛИЗМ-ҲУҚУҚИЙ ОНГ, ДЕМОКРАТИК ДАВЛАТНИНГ ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИДАГИ ХАВФЛИ ОМИЛИ. TURKEY International scientific-online conference: "THEORY AND ANALYTICAL ASPECTS OF RECENT RESEARCH". Part 5, Issue 1 MAY 31 st

8. Chuboyeva Ozodaxon. Chuboyeva Gulnora. OILA QONUNCHILIGIDA TENGLIK TAMOIYILI. JODKOR O'QITUVCHI JURNALI. 5 NOYABR / 2022 YIL / 23 – SON